

Toolkit Participatie voor Natuurinclusieve projecten

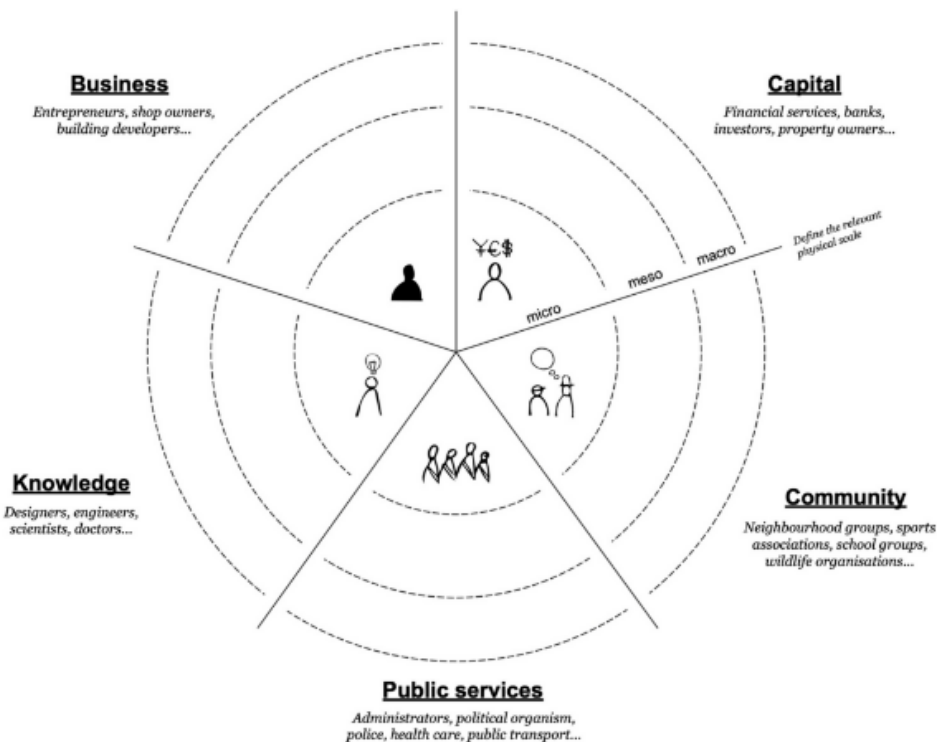
*It takes an ecosystem
to sustain an ecosystem.*

Leen Gorissen in Building the Future of Innovation on millions of years of Natural intelligence

Inleiding

Voor je ligt het evaluatierapport over participatie en draagvlak in het Europese Interreg project Natuur-inbouw. Drie projectjaren lang werkte een consortium van kennisinstellingen, overheden en partners uit de bouw- en natuursector samen om natuurinclusief (ver)bouwen vanzelfsprekender te maken. Het project onderzoekt drempels, bracht kritieke stappen in het (ver)bouwproces in kaart en ontwikkelde gebouwgerichte oplossingen, beleidsaanbevelingen en vorming op maat van verschillende doelgroepen.

Waarom? Omdat de natuur onder druk staat, zeker in dorpen en steden. Door verstedelijking en de stijgende behoefte aan woningen gaan meer en meer plekken voor de natuur verloren. In het licht van de klimaatverandering worden huizen en gebouwen gerenoveerd en steeds beter geïsoleerd en luchtdicht gemaakt. Dat is van groot belang om verdere opwarming van de aarde tegen te gaan, maar zo verliezen gebouwgebonden dieren nog meer verblijfplaatsen.

We kennen de uitdagingen. De oplossingen in feite ook: natuurinclusief (ver)bouwen. Dat betekent rekening houden met natuur (vogels, vleermuizen, insecten, planten) in het totale bouwproces; van ontwerp, uitvoering en oplevering van de werken tot gebruikte materialen en monitoring van de maatregelen. Deze opgave vraagt om de vertrouwde bouwwijze, die ons lang heeft gediend, los te laten in de wetenschap dat het andere beter is. Natuurinclusief bouwen zou net als energiezuinig/klimaatneutraal (ver)bouwen uitgangspunt van vergelijkbare zwaarte moeten zijn bij de start van een project. Zo kun je ook makkelijker de integrale benadering toepassen en vasthouden in het traject. Natuurinclusief bouwen bevindt zich in de *liminale* fase, de zogenaamde tussentijd: bouwend Nederland en Vlaanderen zijn nog behoorlijk gestut door klassieke bouwprincipes. Van ontwerp tot oplevering van een gebouw hebben we als consortium ervaren dat het kennis en wilskracht vraagt om een project regeneratief en fauna-inclusief aan te pakken:

- om een ecooloog of minstens natuurdata tijdig een stoel te geven aan de overlegtafel in de pré-ontwerpfase;
- om een vergunningsaanvraag op haar natuurmerites te beoordelen;
- om de werkplanning en werforganisatie af te stemmen op de natuurkalender;
- om een aannemer met andere materialen (faunavoorzieningen, circulaire of biobased) te laten werken dan die gewend is, en extra tijd en soms geld in te calculeren;
- om de ingenieur-architect de stabiliteit en bouwfysica waterdicht (en luchtdicht) te laten doorrekenen;
- om te bepalen wie het leergeld betaalt en andere meerkosten; en ook wie de life cycle analysis opmaakt;
- om zorg te dragen voor onderhoud van de maatregelen, als dat überhaupt nodig is;
- werk maken van natuurmonitoring om de effectiviteit van voorzieningen te beoordelen en tegelijk mee data te verzamelen over populaties.

Dit rapport is opgebouwd uit volgende onderdelen:

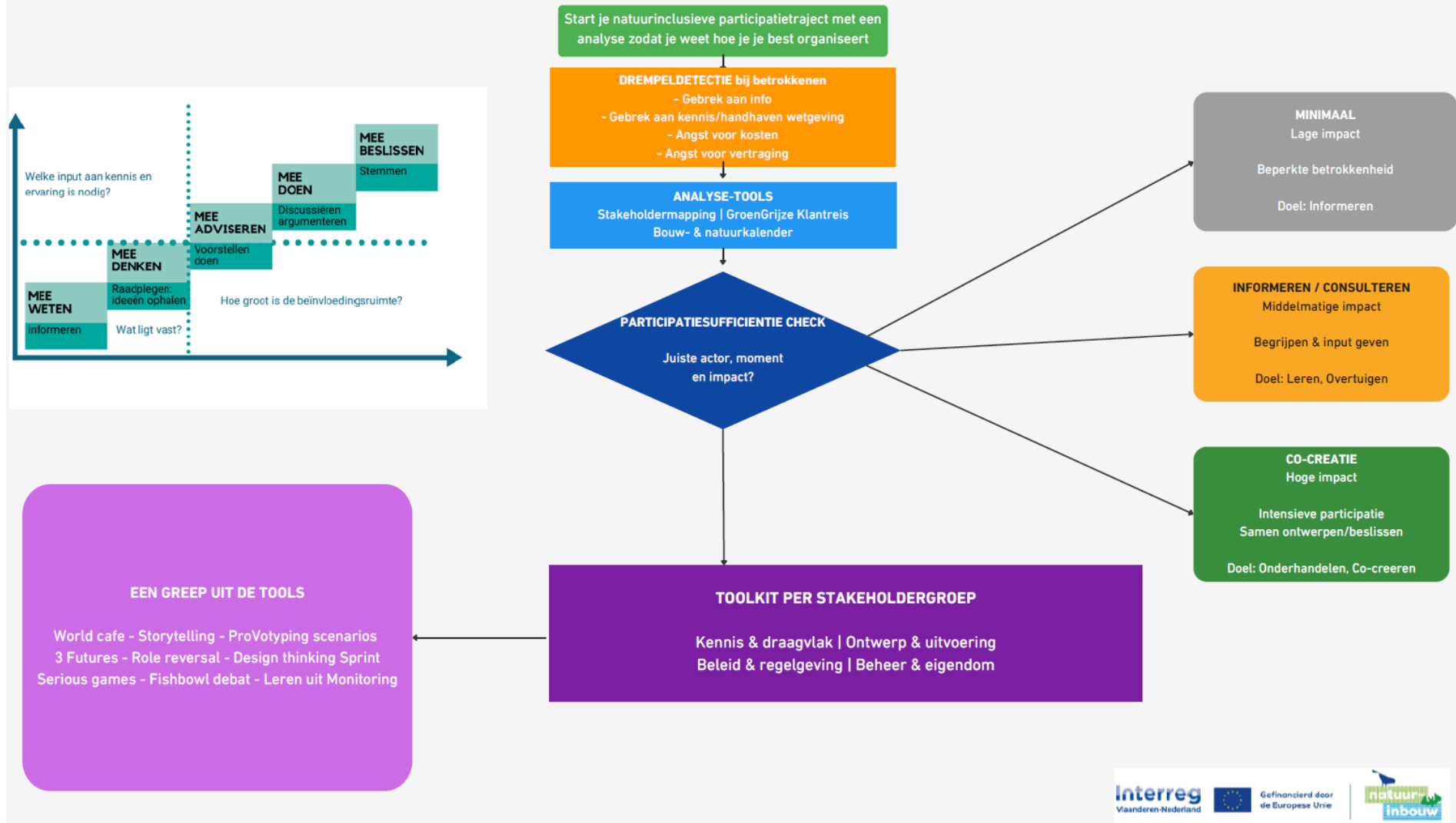
1. Natuurinclusieve participatie
2. Participatie als antwoord op (mentale) drempels
3. Starten met participatie: tools uit Natuur-inbouw
4. De juiste dosis participatie
5. Toolkit per stakeholdergroep om participatietrajecten concreet vorm te geven

Op de volgende pagina worden de onderdelen schematisch weergegeven. Het schema is zowel een **samenvatting** van het evaluatierapport als een **afwegingskader** voor personen die het draagvlak voor natuurinclusief (ver)bouwen willen begrijpen en organiseren. Op de daaropvolgende pagina's wordt ieder onderdeel apart behandeld.

Wil je meer weten over werkvormen, dan kan je meteen gaan naar de Toolkit per stakeholdergroep, achteraan dit document. We wensen je alvast veel inspiratie.

Participatie-afwegingskader voor natuurinclusief bouwen

1. Natuurinclusieve participatie

Wat is participatie rond natuurinclusie? Participatie is de praktijk van mensen betrekken (ecologische en bouwprofessionals, burgers, organisaties, ...) bij besluitvorming en projecten over bouw en natuur die hen sterk aanbelangen. “Betrekken” gaat niet alleen om informeren, maar vooral over actief meedenken en zelfs beslissen.

We voelen dat de cultuuromslag in de bouw ontegensprekelijk is begonnen. Het project Natuur-inbouw hoopt daaraan een substantiële bijdrage te hebben geleverd. Maar deze andere kijk op het bouwproces, en de besluitvorming die eraan voorafgaat, is uiteraard nog niet overal ingebed. Nochtans is net de huidige situatie, waar we als samenleving nog heel wat gebouwen willen renoveren, een mooie opportuniteit om zowel natuurinclusief als energetisch te gaan verbouwen. Om die omslag naar meer natuurinclusief (ver)bouwen te bekomen, is het belangrijk om rekening te houden met de (al dan niet foute) percepties die er heersen bij de betrokkenen en vooral ook het belang van deze percepties te erkennen.

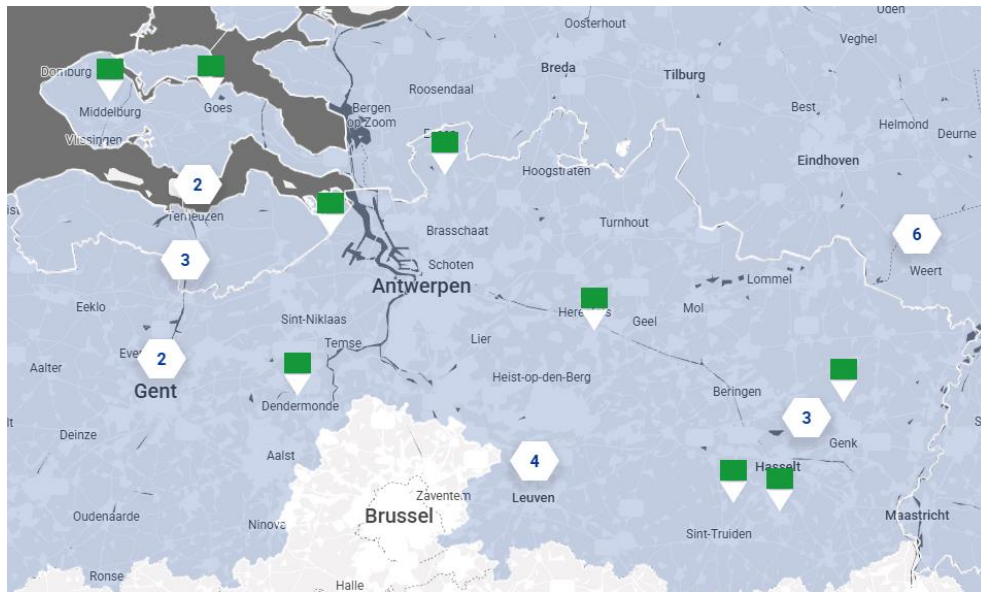
Anders geformuleerd:

“Werken aan draagvlakverbreding helpt om drempels weg te nemen die momenteel nog bestaan rond natuurinclusief (ver)bouwen en ook om bewustmaking te vergroten rond de positieve impact.”

Participatietechnieken en bijbehorende tools zijn geen doel op zich. Participatie beoogt

- leren (kennis vergroten rond natuur-inclusief bouwen, van natuurbehoeften tot bouwfysica, intrinsieke motivatie opwekken)
- onderhandelen (belangenconflicten, wettelijk kader)
- sensibiliseren (bewustzijn dat start in (pre-) ontwerpfasen, beleidsmakers)
- organiseren (samenwerking bouwheer, ontwerper, uitvoerder, leverancier en ecooloog)
- operationaliseren (gebouwbeheer en faunavriendelijke bouwtechnieken)

De terugblik op het project Natuur-inbouw en de samenwerkingen in de demo's vormen een belangrijk uitgangspunt voor dit evaluatierapport. De partners in Natuur-inbouw die demoprojecten realiseerden hebben nieuwbouw- of renovatietrajecten gelopen op locaties in Vlaanderen en Nederland. We kunnen bogen op de ervaring van demopartners in Natuur-inbouw (N demoprojecten = 51), webinars, workshops tijdens partner meetings, etc. De technieken en templates om succesvolle coalities met stakeholders te vormen zijn verzameld tijdens het project en worden toegelicht onder punt 3.

Dit rapport wil niet met de rug naar de toekomst staan. We kijken vooruit door conclusies te trekken die inzichten uit participatiekunde meenemen. We geven de lezer daarnaast ook een afwegingskader en tools mee. De projectpartners wijzen erop dat het gemakkelijk kunnen vinden van kennis (Factsheets per soort en technische bouwdetails) en van deskundige partijen die kunnen adviseren erg belangrijk is, net als het gevoel vanuit de demoprojecten dat natuurinclusief bouwen gewoon te doen is.

2. Participatie als antwoord op (mentale) drempels

Vogelbescherming Nederland (VBN) heeft in 2026 drempelonderzoek uitgevoerd rond natuurinclusief bouwen. Ander relevant onderzoek, dat buiten het project Natuur-inbouw is uitgevoerd, is de studie van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM, 2025) naar drempels en oplossingen voor klimaatadaptieve maatregelen op privaat domein. We organiseerden ook een webinar Participatie in natuurinclusief bouwen om goede praktijken te detecteren.

We vatten de onderzoeken en hun resultaten samen. Deze informatie dient als context voor wat participatietrajecten voor ogen moeten houden.

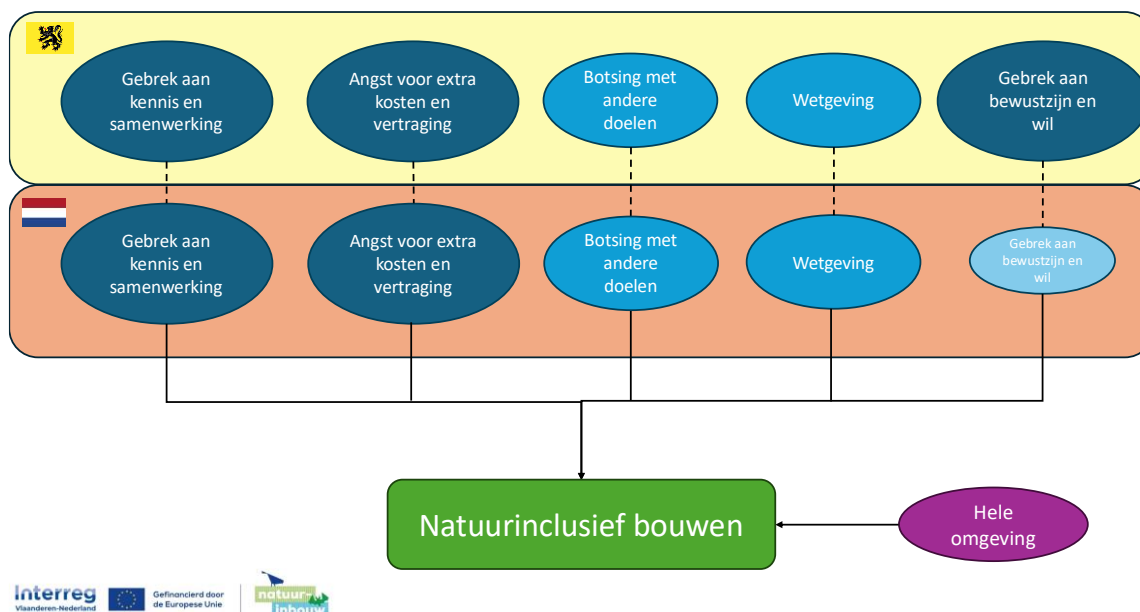
2.1 VBN drempelonderzoek in Natuur-inbouw (2026)

De respondenten kunnen als volgt worden geclassificeerd in vier stakeholdergroepen in zowel Vlaanderen als Nederland. Clusters zijn gevormd naar de rol van 173 respondenten in het renovatie- en bouwproces:

- a) **Kennis en draagvlak:** Ontwikkelen van kennis, bieden van ondersteuning, communiceren en lobbyen op het gebied van natuurinclusief bouwen.
Denk aan: NGO's, terrein beherende organisaties en kennisinstellingen.
- b) **Ontwerp en uitvoer:** Ontwerpen en realiseren van gebouwen en leefomgevingen en de opdracht hiertoe geven.
Denk aan: architecten, aannemers en projectontwikkelaars, opdrachtgevers.
- c) **Beleid en regelgeving:** Bepalen van juridische en beleidsmatige kaders rondom (natuurinclusieve) bouw op nationaal, provinciaal en gemeentelijk niveau.
Denk aan: gemeenten, provincies en agentschappen.
- d) **Beheer en eigendom:** eigenaren en beheerders van een of meerdere woningen met/zonder natuurinclusieve maatregelen.
Denk aan: particuliere gebouweigenaren en woningcorporaties.

VBN constateerde drie soorten hoofdobstakels in het onderzoek

- i) **Algemene obstakels**
 - Beperkte bewustwording en bereidheid (Vlaanderen worstelt hier meer mee dan NL)
 - Kennis- en samenwerkingsknelpunten
 - Angst voor extra kosten, vertraging en onderhoud
 - Risico op ineffectieve maatregelen als de omgeving niet geschikt is (ecologische val)
- ii) **Beleidsmatige obstakels**
 - Afwegingen en botsingen met beleidsdoelen
 - Gebrek aan wettelijke verplichting
- iii) **Juridische obstakels**
 - Botsing van natuurinclusieve oplossingen met bouwkundige regels en normen
 - Gebrek aan handhaving op realisatie en instandhouding van maatregelen

2.2 VMM studie (2025, Vlaanderen): drempels en oplossingen voor klimaatadaptieve maatregelen op privaat domein

Raadpleeg het onderzoeksrapport: [Drempels en drijfveren voor klimaatadaptieve maatregelen op privaat domein](#)

Er werden 2.503 personen bevroegd. De studie toont aan dat Vlaamse eigenaars-bewoners het belang van klimaatadaptatie meestal erkennen, maar dat de stap naar effectieve actie vaak uitblijft. Het grootste probleem is niet zozeer onwil, maar een combinatie van:

- beperkt risicobesef rond hitte, droogte, wateroverlast en de link naar huis en tuin
- praktische onzekerheden over welke maatregelen werken en geschikt zijn voor hun perceel
- financiële overwegingen zoals perceptie 'hoge kostprijs' en onduidelijke terugverdiëntijd
- gebrek aan handelingsperspectief: als burens, wijken en overheden het doen is men geneigd het gedrag ook te stellen.

2.3 Webinar Participatie en tips uit de inventaris goede praktijken binnen het Natuur-inbouw project

Op 15 oktober 2024 vond het WP6 Participatie-webinar "*Mensen in Natuur-inbouw*" plaats gegeven door Levuur. Dat zoemde in op de wijze waarop je bouw- of renovatietrajecten natuurinclusief organiseert, hoe je polariseren kan vermijden, etc. De meerwaarde van stakeholders mappen bij de start en handige tools worden verder besproken in het volgende hoofdstuk.

3. Starten met Participatie: tools uit Natuur-inbouw

Wanneer je aan de slag gaat met natuurinclusief bouwen is het verstandig om niet alleen de aanwezige natuur op je radar te hebben, maar ook het aanwezige krachtenveld dat mensen en organisaties vormen.

Via veldonderzoek en/of desktop onderzoek inventariseer je de aanwezige natuurwaarden op de site. Je kan hiervoor een vrijwilliger (lokale natuurvereniging) betrekken of een expert inschakelen (studiebureau, fauna-inclusieve adviseur). Waarnemingen zijn geresitueerd in waarnemingen.be of .nl of, voor Vlaanderen, in het Vlaams Biodiversiteitsportaal. Een inventaris maakt duidelijk welke opties er zijn aan jouw gebouw en welke niet zinvol zijn.

Naast het identificeren van de gepaste natuurinclusieve maatregelen, zijn er ook de mensen en organisaties waarmee je te maken krijgt. Je staat niet alleen bij renovatie, sloop of nieuwbouw: er zijn architecten, aannemers, projectontwikkelaars, bouwheren, overheid, ecologische adviseurs, gebouwgebruikers, omwonenden, etc. die een rol spelen. Het is daarom goed om je bewust te zijn van de belangen die spelen – maar lang niet altijd worden uitgesproken – zodat je weet op welke manier je een actor best betreft. Voorbeeld: volstaat het om die nieuwsgierige buurman van de bouwheer correct te informeren zodat die zijn vermeende overlastpercepties bijstelt en je bouwtraject vlotjes verloopt? Met een architect zal het heel wat intensiever samenwerken zijn; hier zal je co-produceren en keuzes maken rond vormgeving en functionaliteit van het toekomstige gebouw.

De hiernavolgende pagina's gaan dieper in op enkele technieken en templates die demopartners hebben gebruikt bij de uitvoering. De demopartners maakten o.a. een stakeholderanalyse en stippelden een klantreis uit. Projectbreed maakten we een groengrijze klantreis op voor een (ver)bouwproject. We maakten ook de natuurkalender op om de bouwkalender te kunnen harmoniseren met de natuurlijke cyclus van vogels en vleermuizen.

3.1 Stakeholders mappen

Natuur-inbouw demopartners brachten betrokken krachten in beeld via een stakeholderanalyse. Stakeholdermapping is een methode om alle personen, groepen en organisaties die betrokken zijn bij of beïnvloed worden door een project, beleid of beslissing systematisch in kaart te brengen. Het doel is om inzicht te krijgen in wie een rol speelt, welke belangen er leven en hoe belanghebbenden het proces en de uitkomst kunnen beïnvloeden. Een stakeholdermapping helpt om participatie doelgericht vorm te geven en ervoor te zorgen dat de juiste partijen op het juiste moment betrokken worden.

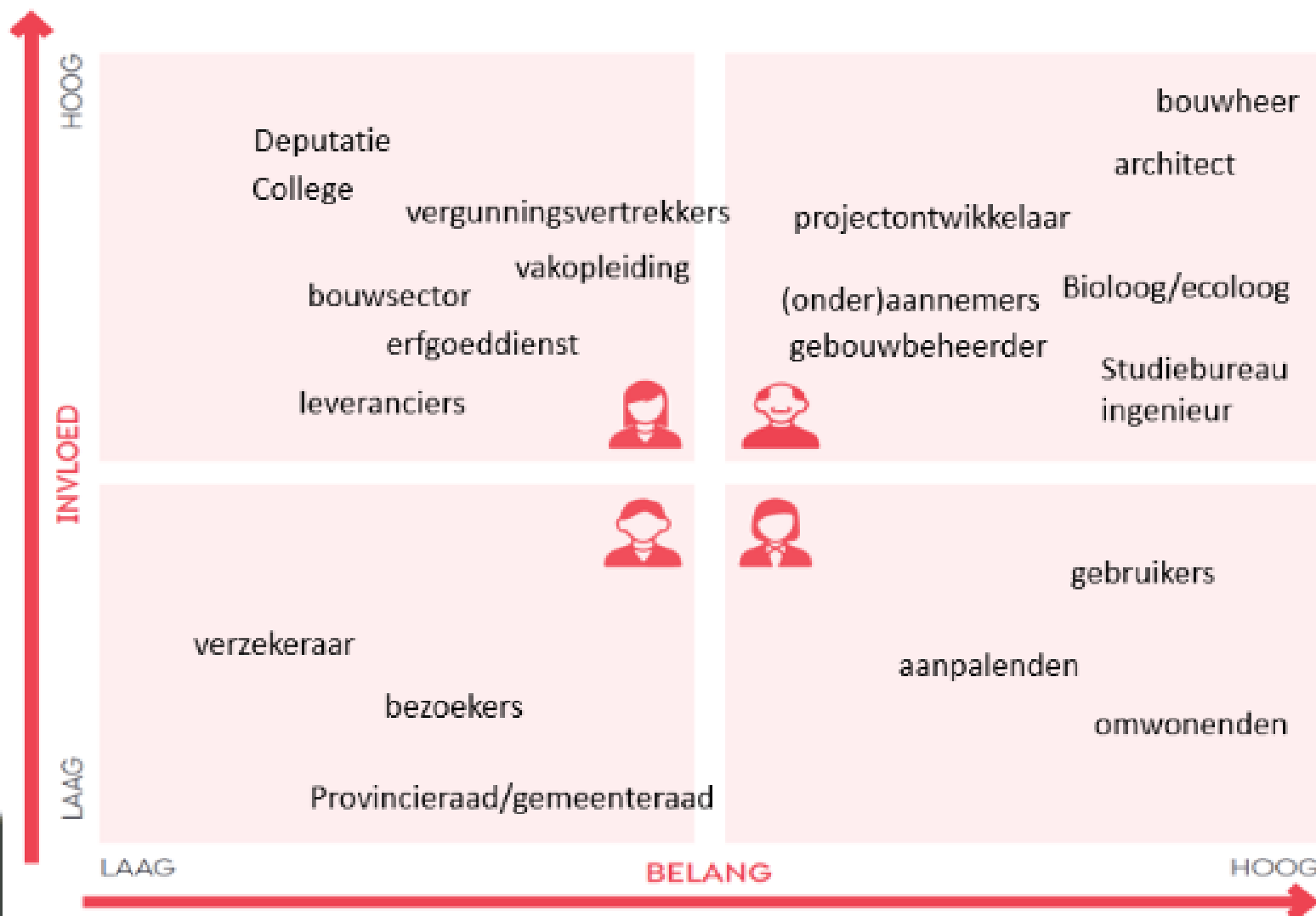
SEGMENTEER KERNSPELERS EN PARTNERS

Onder invloed verstaan we in de positie zijn om een wil op te leggen, zonder dat er effectief tegenwicht geboden wordt. Deze stakeholders hebben meestal een grote impact op het stagen van het project.

Belang betekent 'dat deze stakeholder relevante informatie op tafel kan leggen of kan komen halen' en dit zowel voor dit traject als in het belang van hun eigen organisatie. Deze stakeholders voelen doorgaans sterk de impact van het project.

- Vraag aan de groepleden om één voor één de post-its met een stakeholder in te brengen.
- Onderzoek samen met de groep waar je elke stakeholder het best positioneert op de beide assen: de mate waarin de stakeholder scoort op de assen belang en invloed.
- De gemaakte inschattingen zijn even belangrijk als de plek die elke stakeholder krijgt.

Bij wijze van
voorbeeld
> segmentatie

Stakeholdermapping kan m.b.v. een matrix. Hieronder een voorbeeld van demo Oost-Vlaanderen: Bastion 8. In bijlage vind je een Template.

Stakeholdermapping								
BASTION VIII								
Korte beschrijving	Type	Karakteristiek						Management strategie
		Invloed	Belang	Urgentie		Gewicht	Categorie	Wat wil de stakeholder bere...
schooldirecteur van middelbare school X		High	High	High	HighHighHigh	Manage Closely	High Salience	uitstraling natuurvriendelijk bijbrengen in inbouwtechni
Architect en project manager van nieuwbouw Bastion VIII	Provinciaal	High	High	High	HighHighHigh	Manage Closely	High Salience	Wil dat het nieuwe gebouw maatregelen in te voeren voerend. Waarden: natuur, ed van goede integratie van ma zodat de natuurinclusieve b
staat in voor de hoofdcoördinatie van het onderhoud en (financieel) beheer van verschillende sites.	Provinciaal	MediumLow	High	Low	MediumLowHighLow	Keep Informed	Latent	Wil dat de (groen)onderhou voorschriften.
voert bouwwerken uit	extern	MediumHigh	High	High	MediumHighHighHigh	Manage Closely	High Salience	nog te bepalen
is verantwoordelijke voor al het onderhoud aan het gebouw alsook	Pronvinciaal	MediumHigh	MediumHigh	Low	MediumHighMediumHighL	Manage Closely	Expectant	Wil dat het werk efficiënt ge

3.2 Klantreis

Een **klantreis** (in het Engels: *customer journey*) is een visuele beschrijving van de belangrijke stappen die een persoon doorloopt vanaf het eerste contact met een dienst of initiatief tot en met het gewenste gedrag of resultaat. De klantreis brengt in kaart:

- wat iemand doet;
- wat iemand denkt;
- welke behoeften of drempels er zijn;
- welke contactmomenten plaatsvinden;
- welke ondersteuning nodig is om een volgende stap te zetten.

Wat je project ook is, de hoofdstructuur bestaat meestal uit deze 5 fasen: bewustwording, overweging, aankoop en installatie, gebruik en beleving en de loyaliteitsfase. Alle demopartners maakten een klantreis op. In bijlage vind je een template.

3.3 Generieke groengrijze klantreis renovatietraject

Op een grofkorreliger niveau hebben Embuild Vlaanderen, Buildwise, TU/e en Departement Omgeving en Provincie Vlaams-Brabant een groengrijze klantreis ontwikkeld voor trajecten: renovatie, nieuwbouw, en sloop

Renovatie (van gebouwschil)

4. De juiste dosis participatie

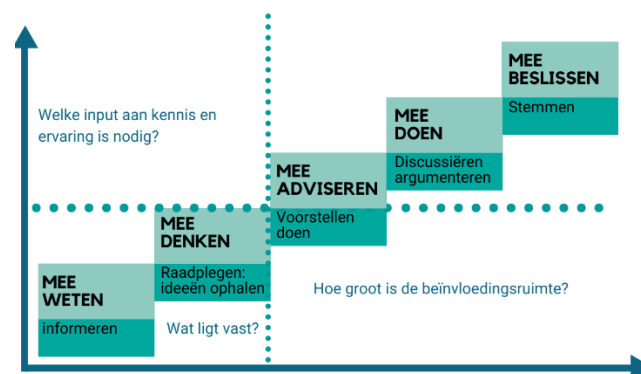
De opleidingspoot in Natuur-inbouw vormde niet alleen fauna-inclusieve adviseurs, gemeenten of vleermuizenvrijwilligers. Alle demo's hebben proefondervindelijk aan **particiLeren** gedaan. Daarbij golden axioma's rond draagvlak en gedragsverandering. Er volgen hieronder nog een aantal bevindingen. In de volgende pagina's formuleren we ze als conclusies. In een volgend deel vertalen we ze door naar concrete handvaten die nuttig kunnen zijn in jouw toekomstige bouwproject.

Het is nuttig om te investeren in **“Skin in the game”** (zegt Nassim Nicholas Taleb)

Dit stelt dat een hoge betrokkenheid van iedereen op een case de kans op succes vergroot.

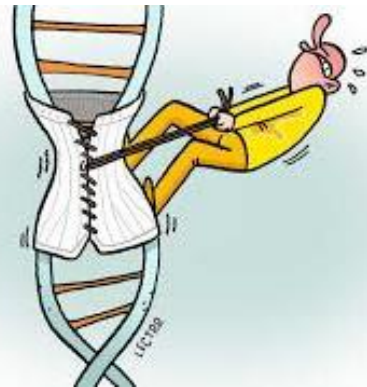
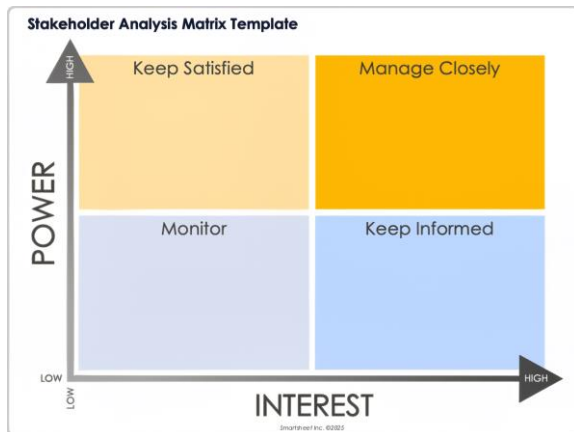
Dat gevoel van sterke betrokkenheid krijg je wanneer er iets op het spel staat (financieel, reputatie, herverkiezing, ...) dat een persoon (of organisatie) erg belangrijk vindt. Door de band genomen gaat de persoon dan meer moeite doen om een succesverhaal te creëren. Daarom moet je als projectleider zorg dragen dat andermans belang ook een plek krijgt.

‘Be the pig in the omelet,’ maakt dit principe aanschouwelijk: de kip heeft heel wat minder te verliezen in ‘het project: omelet’ dan het varken dat het spek levert. Hij voelt de pijn van de uitdaging! Morgen legt de hen opnieuw een ei.

Investeren in uitleggen, verbindende dialoog en samenwerken met mensen verhogen de slaagkansen voor je bouwproject en zijn daarom de moeite. Echter, het “Skin in the game” principe willen we synchroniseren met een ander principe en dit klinkt misschien wat paradoxaal: doseer je inspanningskost bij acties met betrokkenen. Activeer een stakeholder waar het nodig is.

Vaak neemt een bouwproject één of meer jaren in beslag. Stakeholderanalyses en klantreizen helpen je bepalen in welke actoren je best je kostbare energie steekt. Er is dat Afrikaanse gezegde ‘Alleen ga je snel en samen ga je ver’ dat we niet betwisten maar: niet iedereen hoeft op de hoogste trede van de participatieladder staan. Actoren hebben namelijk verschillende *belangen* en *impact* op je besluitvorming in de honderden bouwkeuzes die je moet nemen.

Je zou de hierboven beschreven dosering de **participatiesufficiëntie** (MVL) kunnen noemen. Sufficiëntie in de bouw slaat op de vraag *wat genoeg is* aan materiaal, benodigde ruimte en energie. In tegenstelling tot efficiëntie dat, bijvoorbeeld, een groter huis met betere isolatie neerzet, houdt sufficiëntie in dat je een kleiner huis bouwt omdat dat al volstaat om je noden te coveren. *Don't overshoot*. Voor zij die van wiskunde houden gieten we het in een formule:

$$ParticiLeren = (Samen\ geraken\ we\ verder) + (Skin\ in\ the\ game) - (ParticipatieSufficiëntie)$$

Een belangrijke les in Natuur-inbouw rond participatie:

“Draagvlak voor natuurinclusief bouwen ontstaat wanneer participatie actief en doelgericht wordt ingezet om de grote (mentale) drempels bij stakeholders weg te nemen. Een betere kennis over het nut van biodiverse bebouwde omgeving helpt draagvlak groeien.”

Hoe kan je je stakeholders nu concreet betrekken? Het volgende hoofdstuk geeft een praktisch overzicht van methoden en technieken die kunnen helpen. Deze toolkit participatie is ingedeeld volgens de geclusterde doelgroepen in het onderzoek van Vogelbescherming Nederland, te weten:

- a) Kennis & draagvlak
- b) Ontwerp & uitvoer
- c) Beleid & regelgeving
- d) Beheer & eigendom

Tot slot nog dit: de grote doelen van de methoden die hierna zijn opgelijst, zijn de zichtbaarheid van natuurinclusief ontwerpen en bouwen vergroten en experimentele leerruimte scheppen. Ruimtes waarin je samen beleid of een ontwerp kan ontwikkelen en, indien nodig, leert omgaan met spanningen en beginnende polarisatie. Deze methoden moeten worden gebruikt in de geest van participatiesufficiëntie: kies de meest passende methode bij de relevante actor in de juiste fase van je traject.

5. Toolkit per stakeholdergroep om participatietrajecten concreet vorm te geven

5.1 De stakeholdergroepen

5.2 De methoden

Hieronder worden verschillende methoden toegelicht om een participatietraject vorm te geven. Deze zijn gebundeld per stakeholdergroep.

5.1.1 Kennis & draagvlak stakeholders

Denk aan: NGO's, kennisinstellingen, intermediairen

1. Living Lab / demo als leeromgeving

Werkvorm: fysieke site met rondleidingen + interactieve reflectie

Concreet:

- Begeleide groepsbezoeken aan **Nieuwenhoven/ Demowand Kessel-Lo/ Groendak school De Wijnpers/ IJzerenman / Brandweerkazerne Goes / Natuureducatiecentra / Faunahuis Brakel**
- Eventueel met **reflectiesessie** achteraf. Gebruik de **waarderende** vraagstelling.
 - Stel *Helpende vragen*: “wat neem jij mee uit het bezoek? Wat vond je sterk? Heb je al een eerdere ervaring in een vergelijkbare maar andere situatie gehad? Wat maakt dit project geslaagd? Wat is het ergste dat kan gebeuren als je het probeert?”
 - Stel *Productieve vragen*: “wat heb jij nodig om je achterban/collega's in de actie te krijgen? Welke voorwaarden (tijd, mensen, middelen, kennis, voorstanders, etc.) of sterktes zijn intern in jouw organisatie of netwerk vandaag al aanwezig? Wat winnen jullie erbij als jullie het doen?”)
- Belangrijk: Vermijd *Hinderende* vragen:
 - Sta niet (te lang) stil bij “Waarom lukt het nooit? Wat is er fout gegaan? Waarom doen mensen niet mee?”
 - Ga liever in op: “Wanneer lukte het wel en wat maakt het verschil? Op welk kiempje kan worden verder gebouwd? Waar zien we al betrokkenheid?” etc.

Transitie denken: klassiek **real-life experiment**

Doel: leren + overtuigen

2. Themasessie als 'kennisdialoog'

Voorzie een inleidende spreker die niet enkel doet aan kennisoverdracht, maar die plenaire input geeft → kleine dialoogtafels (met stakeholders met dezelfde rol of, interessanter, met verschillende rollen → plenair terugkoppelen)

Werkvorm:

- **World Café / gesprekstafels:** Groepje(s) van 4 tot 6 deelnemers wisselen telkens van tafel. Ze verkennen een 3-tal krachtige vragen (kenmerken: open, uitnodigend, voor iedere deelnemer relevante invalshoek)
- Digitale webinars (bv. 'themasessies'): [Presentaties | Natuur-inbouw | Interreg Vlaanderen-Nederland](#)

Sterkte: versnelt kennisdeling, empathie én netwerkvorming

3. Narratief werken

Methode: toekomstbeeld concretiseren via verhalen en beelden.

Voorbeeld: visualisaties van gebouwen met fauna en flora

- Moodboard, 3D, AI, TU/e maquette, ...
- Of vraag deelnemers om de ogen te sluiten; een spreker omschrijft in details het gewenste toekomstbeeld (alsof je erdoor stapt)
- Vraag deelnemers wat aanspreekt, waar men zelf nog niet aan had gedacht, etc.

Werkvorm:

- “**What if**”-sessies → deelnemers formuleren wensscenario's (denken zonder belemmeringen).
- **Three futures**-sessies → *Planned* (vooruitblik naar de toekomst; welke stappen moeten we zetten?), *Upcoming* (terugblik vanuit toekomst, welke ontwikkelingen of trends dienen zich al aan, gewild of ongewild?) en *Emerging future* (wat wil zich tonen, maar we zien het nog onvoldoende en net hierop moeten we onze aandacht richten, dit is de intuïtief-creatieve sessie)
- “**BAU**” sessies → deelnemers formuleren Building as usual als worstcase scenario

Broninspiratie: Stefaan Vandist (term: proVotyping)

- [Provotyping \(Paperback\) door Stefaan Vandist | Lannoo Uitgevers Groep](#)

Doel:

- Loskomen van lineaire denken
- Onzichtbare oplossingen zichtbaar maken
- Overtuigen (mentale drempels wegnemen)
- Intrinsieke motivatie opwekken

4. Lerende netwerken (Kessels & Smit)

Vorm: vaste groep stakeholders die regelmatig samenkomt, al dan niet op demolocatie

Methodiek: actie → reflectie → bijsturen (cyclisch leren)

In demo-context:

- Partners delen cases: koepelorganisaties of (boven)lokale besturen kunnen LN opzetten met besturen/leden/concullega's,...
- Een gespreksleider tracht de leervraag van de case-aanbrenger scherp te krijgen met de hulp van de aanwezigen ('Welk probleem speelt er volgens de deelnemers? Wat wil de case-aanbrenger precies aanpakken?') voordat deelnemers oplossingen aanreiken.
- Zie [Werkboek Aan de slag met intervisie - K&S](#)

5. Stakeholder mapping met perspectiefwisseling

Werkvorm:

- Deelnemers nemen rol van andere actor op: "**role reversal**" bijvoorbeeld rond een imaginaire bouwprojectcase).
- Deelnemers gaan – letterlijk - "in de schoenen van" staan en telkens benoemen ze wat ze denken dat de bekommernissen van andere stakeholders zijn.
- Bevraag ook de andere deelnemers: denkt iedereen er zo over? Dacht iemand iets anders?" Check de uitspraken met andere actor.

Doel:

- Minderheidsstemmen begrijpen en meenemen, tegenstellingen overbruggen
- Met Role reversal ervaar je het effect van uitspraken of iemands zwijgen/afwezigheid tijdens bv een werfoverleg of ontwerpvergadering

5.1.2 Ontwerp & uitvoer stakeholders

Denk aan: architecten, aannemers, projectontwikkelaars

1. Co-design workshops (ontwerpsprint)

Vorm: multidisciplinair (architect + ecooloog + opdrachtgever)

Werkvormen:

- **Design thinking sprint**
- Schetsen (van grof naar fijn) + itereren

Cruciaal moment: vroege ontwerpfase

2. “Bouwdetails-labs” (hands-on leren)

Praktisch: samen bouwen/testen van oplossingen

Vorm: workshop met prototypes (neststenen, voorzetgevels, etc.) met als eigenschap dat ze in een vroeg stadium de ‘gebruikerservaring’ simuleren, niet op het einde (labo werkt in sprints, geen marathon).

Aanpak: “learning by doing,” praktische haalbaarheid ervaren

3. Serious games / simulaties

Werkvorm: simulatie van bouwteam in bouwproces inclusief **natuurkalender**. Plan een bouw in en doe de uitvoering (met een kalender en Lego- of Kapla blokken of gebruik een Playmobil voor doelsoorten). Bespreek wat (minder) vlot ging met de deelnemers

Doel: inzicht in impact van keuzes (timing, kosten, afstemming tussen partijen,...)

4. Deep democracy – spanningsdossiers bespreken

Methode (Lewis / Tweeperenboom): expliciet ruimte geven aan weerstand (“**fishbowl debat**”): kies een kwestie, neem plaats in een cirkel. Drie deelnemers in het midden zeggen ieder wat precies het probleem of de uitdaging van één iemand is, met een cirkel deelnemers er omheen die luisteren. Buitenste cirkel mensen kunnen op eigen initiatief naar de binnenste gaan en de plaats van één van de drie deelnemers innemen (en helpende vragen stellen, of hun kijk geven middels “*Zou het kunnen dat ...*”)

Vorm: minderheidsstandpunten benoemen en doorwerken

Toepassing: bv. discussie rond kosten, planning, risico, misinformatie

5. Feedbackloops met monitoringdata

Werkvorm: ontwerpers krijgen expliciet feedback (wat werkt / niet) en ontvangen deze als een gouden pijl die wordt afgeschoten. Omschrijf de feedback als bouwtechnisch, bouwfysisch, ecologisch, esthetisch, recreatief, functioneel, financieel... want hij komt altijd uit een bepaalde hoek.

Methodiek: reflectiesessie die kan leiden tot herontwerp. Benoem duidelijk de verwachtingen wat nog mogelijk is in deze fase.

5.1.3 Beleid & regelgeving stakeholders

Denk aan: overheden, agentschappen

1. Beleidslab / beleidsatelier

Vorm: ambtenaren + praktijkpartners + experts bij elkaar

Werkvorm:

- casusontleding op basis van demo's
- regelluwe zone voor experiment, tijdelijke natuur, ...

Doel:

- beleidsknelpunten detecteren
- brainstorm over oplossingen: eerst kort individueel, dan alles plenair samenleggen, dan bespreken. Denk aan voorbeeld bestekken of regelgeving vormgeven

2. Multi-actor dialoog (Levuur / polarisatiemethodiek)

Werkvorm: gestructureerde dialoog met tegenstellingen

Methode: "standpunten expliciteren → polen zichtbaar maken → brug bouwen" (welk stuk hebben we (al) gemeenschappelijk of is een gezamenlijke visie)

→ cf. "Stretched collaborations" van Adam Kahane in *Collaborating with the Enemy: How to Work with People You Don't Agree with or Like or Trust*

Toepassing: natuur vs bouwregelgeving

3. Participatieve scenario-oefeningen

Werkvorm: stakeholders ontwikkelen beleidsopties, bv na consultatie Bouwnatuurinclusief.nl of Ecopedia.be

Output: meerdere scenario's (verplicht vs vrijwillig)

4. Peer learning tussen overheden

Vorm: overheden leren van elkaars demo's (Middelburg kademuur ↔ Gent softcapping)

Methode: intervisie (Kessels & Smit). Oordeelloos luisteren, samenvatten en doorvragen (LSD) aan de gesprekspartner om het standpunt te begrijpen.

5. Evidence-based leren via monitoring

Methodiek:

- data-presentaties natuurwaarnemingen of telling ingebruikname na installatie → beleidsreflectie
- monitoring als sensibilisering: warmtescan, beelden van uitvliegende mussen of zwaluwen, batdetector geluid van vleermuizen, ... (Geef een concreet handelingsperspectief: 'jij zit aan de knoppen om natuur in je gebouw een plek te geven')

Cruciaal: vertaalslag naar regelgeving

5.1.4 Beheer & eigendom stakeholders

Denk aan: eigenaars, woningcorporaties, gebruikers

1. Bewonerstafels /dialogoog

Werkvorm:

- kleinschalige gesprekken (keukentafel, woonwijksafari, warmtescan, vochtscan)
- appartementen in Vlaanderen: Vereniging van Mede-Eigenaars
- ecosysteemdiensten waar bewoners waarde aan hechten kennen

Methode: dialoog i.p.v. uitleg (vraag gesprekspartners welke dieren ze vroeger/nu in hun wijk zien, hoe ze vogels onder het dak of vleermuizen in de muur ervaren, stel gerust waar dat nodig is, welke (slimme) ontwerpkeuzes ze oké zouden vinden, wanneer het storend zou worden, wat zou passen in hun wijk, wat ze eerst willen weten voordat ze eraan zouden meedoen,...)

Doel: percepties begrijpen om tot gedragen ontwerp te komen

2. Ervaringsgerichte demo-bezoeken

Vorm:

- facilitaire verantwoordelijke geeft rondleiding langs faunatoegankelijke/ natuurvriendelijke maatregelen in het gebouw en hoe dat wordt ervaren vanuit gebruikers- en beheerstandpunt
- woonwijksafari (residentieel) + getuigenis van bewoner over hoe het is om te leven tussen meer planten en dieren

Sterk: “peer learning” (verantwoordelijken of eigenaars overtuigen elkaar)

3. Storytelling (ervaringen delen)

Methode:

- verhalen van bewoners over voordelen/nadelen
- nuttig om een expert erbij te halen
 - om de voordelen te prijzen (van inzetten op natuurinclusief ontwerp), de effectiviteit op basis van monitoring, de specificiteit goed kan verwoorden (cf. specifieke maatregelen voor Ingekorven vleermuis)
 - om de nadelen te kaderen: is een genoemd nadeel een feit of misperceptie (bv. onterechte angst voor materiaalschade omwille van biofobie en onwetendheid terzake, vooroordelen rond overlast, etc.)

4. Nudging / gedragsinterventies

Voorbeeld:

- standaardopties in renovatie (default = natuurinclusief)
- inspelen op niet-financiële drempels

5. Gamification / kleine engagementen

Werkvorm:

- kleine acties (bv. nestkast plaatsen eventueel met nestcamera)
- maak nestkasten met kinderen, oefen natuurinclusief ontwerp na een korte uitleg over diersoorten en behoeften (school)

Opbouw: van laag naar hoog engagement

6. Bijlagen en bronnen

Sjabloon Stakeholdermapping Excel: [STAP-1-NI Stakeholdermapping invultemplate-Natuurinbouw.xlsx](#)

Sjabloon Klantreis Word: [STAP-2-Klantreis sjabloon-Natuurinbouw.docx](#)

Stappenplan Natuurinclusief (ver-)bouwen: [Natuurinclusief-bouwen-waar-te-beginnen-Interreg-project-Natuur-inbouw-2023-2027.pdf](#)

Diverse factsheets soorten en bouwdetails: [Aan de slag! Praktische downloads |... | Interreg Vlaanderen-Nederland](#) en ook [Faunavoorzieningen per gebouwdeel | Ecopedia](#)

Bouwdetails TU/e: [Vier-innovatieve-bouwdetails-in-de-praktijk Wesley-Massij Natuurinbouw-slotevent-20260604.pdf](#)

Alle bijlagen zijn terug te vinden op de website van het Interreg project Natuur-inbouw: [Aan de slag! Praktische downloads |... | Interreg Vlaanderen-Nederland](#)

Slot

We vertrokken vanuit de premisse dat natuurinclusief bouwen en renoveren een noodzakelijke stap is naar een leefbare en veerkrachtige toekomst. En dat uit onderzoek blijkt dat de grootste uitdagingen niet uitsluitend technisch van aard zijn. Ze liggen ook in hoe mensen samenwerken, kennis ontsluiten, keuzes maken en omgaan met verandering.

Dit rapport bundelt de lessen uit drie jaar praktijkervaring en vertaalt ze naar concrete handvatten voor o.a. bouwprofessionals, beleidsmakers, eigenaars en natuurorganisaties. De centrale boodschap is helder: **draagvlak ontstaat niet vanzelf. Het groeit wanneer mensen worden betrokken, wanneer kennis wordt gedeeld en wanneer natuur een vanzelfsprekende plaats krijgt aan de ontwerptafel.** Zo bouwen we niet alleen toekomstbestendige gebouwen, maar ook een rijkere en gezondere leefomgeving voor alle levende wezens.

Een inzicht uit het project is het belang van de juiste balans. **Succesvolle participatie betekent** niet iedereen altijd overal erg nauw bij betrekken. Het gaat om **het gericht inzetten van tijd en energie bij die actoren die het verschil kunnen maken.** Het rapport introduceert hiervoor het principe van **participatiesufficiëntie**: voldoende participatie om positieve impact te creëren, zonder processen onnodig te verzwaren. Het rapport bespreekt welke methoden zijn gebruikt in Natuur-inbouw en inspireert ook de lezer met participatietechnieken die draagvlak kunnen vergroten bij stakeholders.